

ROŚLINY LECZNICZE W OGRODZIE BOTANICZNYM W ŁODZI

Medicinal plants in the Botanical Garden in Łódź

Tadeusz KURZAC

Ogród Botaniczny, ul. Krzemieniecka 36/38, 94-303 Łódź

STRESZCZENIE

Dział roślin leczniczych w Ogrodzie Botanicznym w Łodzi założono w 1946 r. Obecnie zajmuje on powierzchnię 6,7 ha. Uprawia się tu około 230 gatunków roślin leczniczych posadzonych w 28 grupach według oddziaływania farmakologicznego surowców zielarskich. Wśród nich 30 gatunków objętych jest w Polsce ochroną prawną, jak np.: *Atropa belladonna*, *Scopolia carniolica*, *Arctostaphylos uva-ursi*, *Veratrum nigrum*, *Ledum palustre* i *Arnica montana*. Obok przedstawicieli flory europejskiej (np.: *Mandragora officinarum*, *Salvia sclarea*, *Silybum marianum*) rośnie tu wiele gatunków pochodzących z innych kontynentów. Do najbardziej interesujących należą: *Eleutherococcus senticosus*, *Rhaponticum carthamoides*, *Heracleum sosnowskyi*, *Ocimum sanctum* i *Macleaya cordata*.

WSTĘP

Większość ogrodów botanicznych polskich i zagranicznych wzięła swój początek z ogrodów roślin leczniczych. Dostarczały one człowiekowi preparatów roślinnych stosowanych do zwalczania gnębiących go chorób, utrzymania dobrej kondycji, zwiększenia odporności i sił witalnych organizmu, a także do poprawy swego wyglądu. Pierwsze ogrody zielarskie w naszym kraju powstały w XII i XIII w. przy klasztorach benedyktynów, gdyż to oni przede wszystkim zajmowali się ziołolecznictwem w okresie średniowiecza. W wieku XVII rozwinął swoją działalność w Polsce Zakon Bonifratrów, słynący ze skutecznej terapii ziołami.

Za początek łódzkiego Ogrodu Botanicznego uważa się otwarcie w dniu 19 września 1946 r. Ogrodu Roślin Leczniczych i Technicznych o powierzchni około 1,3 ha. Inicjatorem i twórcą

tego ogrodu był prof. Jan Muszyński, ówczesny kierownik Zakładu Farmakognozji i Upraw Roślin Leczniczych Akademii Medycznej w Łodzi (Muszyński 1950).

OMÓWIENIE KOLEKCJI ROŚLIN LECZNICZYCH

Dział roślin leczniczych i przemysłowych Ogrodu Botanicznego w Łodzi zajmuje obecnie powierzchnię 6,7 ha. Prowadzona jest tu uprawa około 230 gatunków roślin stosowanych w ziołolecznictwie oraz stanowiących surowiec dla przemysłu farmaceutycznego, kosmetycznego i spożywczego. Zielne rośliny lecznicze posadzono w 28 grupach według oddziaływania farmakologicznego surowców zielarskich, np. rośliny moczopędne, żółciopędne, powlekające (śluzowe), regulujące przemianę materii, pobudzające trawienie, wymiotne, wiatropędne, przeczyszczające, przeciwbiegunkowe, odkażające, wykrztuśne, przeciwpotne, przeciw cukrzycowe i inne.

Wiele z tych roślin to gatunki pospolite w Polsce, niejednokrotnie uciążliwe chwasty. Jednak niektóre z nich występują na stanowiskach naturalnych coraz rzadziej i zagrożone są wyginięciem. Wśród roślin zielarskich uprawianych w omawianym dziale, znajduje się 30 gatunków objętych ochroną prawną. Do bardziej interesujących (jeśli chodzi o właściwości lecznicze) i zarazem trudniejszych w uprawie należą: pokrzyk wilcza-jagoda (*Atropa belladonna*) – ryc. 1, arnika górską (*Arnica montana*), mącznica lekarska (*Arctostaphylos uva-ursi*), dyptam jesionolistny (*Dictamnus albus*) – ryc. 2, kocanki piaskowe (*Helichrysum arenarium*), bagno zwyczajne (*Ledum palustre*), paprotka kwicząca (*Polypodium vulgare*), lulecznica kraińska (*Scopolia carniolica*) – ryc. 3, ciemniżyca czarna (*Veratrum nigrum*) i dzięgiel litwor (*Angelica archangelica*) – ryc. 4.

Ryc. 1. Pokrzyk wilcza-jagoda *Atropa belladonna*
(fot. R. Sęsiadek)

Fig. 1. Deadly Nightshade *Atropa belladonna*.
(photo by R. Sęsiadek)

Ryc. 2. Dypłam jesionolistny *Dictamnus albus*
(fot. J. Hereźniak)

Fig. 2. Dittany *Dictamnus albus*.
(photo by J. Hereźniak)

Ryc. 3. Lulecznica krainska *Scopolia carniolica*
(fot. T. Kurzac)

Fig. 3. European Scopolia *Scopolia carniolica*.
(photo by T. Kurzac)

Obok przedstawicieli rodzimej flory uprawiane są także gatunki pochodzące z innych kontynentów. Z Azji pochodzą np. szczodrak krokoszowaty (*Rhaponticum carthamoides*) i eleuterokok kolczasty (*Eleutherococcus senticosus*). Budzą one w ostatnich latach duże zainteresowanie fitoterapeutów, gdyż posiadają właściwości podobne do żeń-szenia (*Panax ginseng*). Preparaty z tych roślin działają immuno- i psychostymulująco, adaptogennie, pobudzająco i wzmacniająco (posiadają m.in. właściwości antynowotworowe). Inne azjatyckie gatunki to: makleja sercowata (*Macleaya cordata*), pluskwica dahurska (*Cimicifuga dahurica*), szanta zwyczajna (*Marrubium vulgare*), bazylija poświęcona (*Ocimum sanctum*) i bazylija pospolita (*Ocimum basilicum*) oraz

Ryc. 4. Dzięgiel litwor *Angelica archangelica*
(fot. T. Kurzac)

Fig. 4. Archangel *Angelica archangelica*.
(photo by T. Kurzac)

rośliny o ogromnych walorach odżywczych i zdrowotnych, stosowane pospolicie w naszej kuchni – cebula zwyczajna (*Allium cepa*) i czosnek pospolity (*Allium sativum*).

Kontynent północnoamerykański reprezentują oczar wirginijski (*Hamamelis virginiana*), różnik przerośnięty (*Silphium perfoliatum*), trojęść amerykańska (*Asclepias syriaca*), jeżówka purpurowa (*Echinacea purpurea*), aronia czarnoowocowa (*Aronia melanocarpa*), wiesiołek dwuletni (*Oenothera biennis*) oraz powszechnie znane słonecznik zwyczajny (*Helianthus annuus*) i dynia zwyczajna (*Cucurbita pepo*).

Rośliny ciepłych stref klimatycznych reprezentują: rącznik pospolity (*Ricinus communis*) pochodzący z Afryki oraz południowoamery-

kański paciorecznik jadalny (*Canna edulis*) i nasturcja wielka (*Tropaeolum majus*).

Efektownie prezentującą się (szczególnie w okresie kwitnienia) grupę roślin stanowią gatunki aromatyczno-przyprawowe pochodzące z krajów śródziemnomorskich. Należą do nich m.in. ogórecznik lekarski (*Borago officinalis*) – ryc. 5, lawenda lekarska (*Lavandula angustifolia*), ruta zwyczajna (*Ruta graveolens*), melisa lekarska (*Melissa officinalis*), koper włoski (*Foeniculum vulgare*), rozmaryn lekarski (*Rosmarinus officinalis*), hyzop lekarski (*Hyssopus officinalis*) i tymianek pospolity (*Thymus vulgaris*). Trzeci rok uprawiana jest także mandragora lekarska (*Mandragora officinarum*), gatunek wokół którego powstało wiele przesądów, wierzeń i praktyk niemal czarnoksiężskich.

Ryc. 5. Ogórecznik lekarski *Borago officinalis*
(fot. R. Szaśiadek)

Fig. 5. Talewort *Borago officinalis*.
(photo by R. Szaśiadek)

Ryc. 6. Szalwia muszkatołowa *Salvia sclarea*
(fot. M.J. Serwik)
Fig. 6. Clary Sage *Salvia sclarea*.
(photo by M.J. Serwik)

Ryc. 7. Karczoch zwyczajny *Cynara scolymus*
(fot. R. Sęsiadek)
Fig. 7. Garden Artichoke *Cynara scolymus*.
(photo by R. Sęsiadek)

Ryc. 8. Ostropest plamisty *Silybum marianum* (fot. T. Kurzac)
Fig. 8. St. Mary's Thistle *Silybum marianum* (photo by T. Kurzac).

Ryc. 9. Barszcz Sosnowskiego *Heracleum sosnowskyi* (fot. T. Kurzac)
Fig. 9. Cow Parsnip *Heracleum sosnowskyi* (photo by T. Kurzac).

Uwagę zwiedzających zwracają ponadto gatunki wyróżniające się okazałym wzrostem oraz oryginalną budową liści i kwiatów. Do najefektowniejszych należą tu szałwia muskatołowa (*Salvia sclarea*) – ryc. 6, karczoch zwyczajny (*Cynara scolymus*) – ryc. 7, ostropest plamisty (*Silybum marianum*) – ryc. 8, barszcz Sosnowskiego (*Heracleum sosnowskyi*) – ryc. 9 i omawiany wcześniej szczodrak krokoszowaty.

Na wydzielonej rabacie uprawiane są odmiany ozdobne roślin leczniczych. Zachowują one wartości terapeutyczne a jednocześnie różnią się od gatunków botanicznych efektowniejszym pokrojem całej rośliny lub kolorem liści. Do cie-

kawszych taksonów należą tu: *Origanum vulgare* 'Aureum' i 'Compactum', *Salvia officinalis* 'Tricolor', 'Icterina' i 'Purpurascens' oraz *Ocimum basilicum* 'Purpurascens'.

Wokół zagonów z roślinami zielnymi sadzone są także drzewa i krzewy o właściwościach leczniczych. Należą do nich: kalina koralowa (*Viburnum opulus*) – ryc. 10, berberys pospolity (*Berberis vulgaris*), jałowiec zwyczajny (*Juniperus communis*), dąb szypułkowy (*Quercus robur*), głóg jednoszyjkowy (*Crataegus monogyna*), kruszyna pospolita (*Frangula alnus*), porzeczka czarna (*Ribes nigrum*), leszczyna pospolita (*Corylus avellana*), rokitnik zwyczajny

Ryc. 10. Kalina koralowa *Viburnum opulus* (fot. R. Szaśiadek)
Fig. 10. Guelder Rose *Viburnum opulus* (photo by R. Szaśiadek).

(*Hippophaë rhamnoides*), żarnowiec miotlasty (*Cytisus scoparius*) i wiele innych. Stanowią one malownicze tło dla niskich roślin zielnych oraz osłaniają je przed słońcem i wiatrem. Szczególnie znaczenie ma to dla gatunków rosnących w warunkach naturalnych w fitocenozach leśnych, o swoistym mikroklimacie. Ich uprawa w otwartym terenie najczęściej kończy się niepowodzeniem. W omawianym dziale z tej grupy roślin uprawiane są m.in. kopytnik pospolity (*Asarum europaeum*), borówka brusznica (*Vaccinium vitis-idaea*) i borówka czarna (*V. myrtillus*), barwinek pospolity (*Vinca minor*), konwalia majowa (*Convallaria majalis*), czosnaczek pospolity (*Alliaria petiolata*) i bodziszek cuchnący (*Geranium robertianum*).

SUMMARY

The section of medicinal plants in the Botanical Garden in Łódź was established in 1946. At present it takes up area of 6.7 ha. We culti-

vate here about 230 species of curative plants which are planted in 28 groups in compliance with pharmacological influence of substances which mentioned plants contain. 30 species are classified among protected plants in Poland, for example: *Atropa belladonna*, *Scopolia carniolica*, *Arctostaphylos uva-ursi*, *Veratrum nigrum*, *Ledum palustre* and *Arnica montana*. Next to representatives of European flora (for example: *Mandragora officinarum*, *Salvia sclarea*, *Silybum marianum*) vegetates here many species which arise from other mainlands of the World. Most interesting of them are: *Eleutherococcus senticosus*, *Rhaponticum carthamoides*, *Heracleum sosnowskyi*, *Ocimum sanctum* and *Macleaya cordata*.

LITERATURA

Muszyński J. 1950, Miejski Ogród Botaniczny i Ogród Roślin Leczniczych i Technicznych w Łodzi. *Farmacja Polska*, 12: 463-467.